

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 127 КК УКРАЇНИ

КРИЖАНОВСЬКИЙ Анатолій Станіславович - кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права і процесу Навчально - наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Исследуется вопрос применения наказания за совершение пытки; определяется целесообразность мер освобождения от уголовного наказания лиц, совершивших преступление, предусмотренное ст. 127 УК Украины; исследуются случаи назначения наказания в пределах, определенных санкцией, а также наказание ниже самой низкой границы, установленной в санкции статьи Особенной части УК Украины.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, катування, покарання, санкція.

Постановка проблеми

Покарання є реальним заходом впливу (позбавляє злочинця благ, які він мав, і виражає негативну оцінку його діяння від імені держави) щодо реального злочинця, який вчинив суспільно-небезпечне діяння, та має на меті не лише обмеження прав та свобод винного, але й виправлення та перевиховання засуджених у душі точного виконання законів, а також попередження вчинення нових злочинів [1, с. 116 – 142].

Дослідження проблем, пов'язаних із призначенням покарання, в тому числі за вчинення катування, має важливе значення для з'ясування місця і ролі покарання у протидії злочинності, вибору найбільш доцільних засобів впливу на осіб, що порушили кримінально-правові заборони відповідних суспільно-небезпечних дій, а також подальше вдосконалення кримінального законодавства.

Стан дослідження

На сьогодні відсутні будь-які фундаментальні дослідження, в яких комплексно розглядалась проблема призначення покарання за катування. Лише окремі аспекти цієї проблеми розглядались у працях Л.І. Скреклі [2], Г.Н. Телесницького [3], однак, незважаючи на це, проблеми кримінальної відповідальності за відповідний злочин не знайшли належного відображення в юридичній літературі. Зокрема, не аналізувалися випадки доцільності чи недоцільності заходів звільнення від відбування покарання за вчинення аналізованого посягання, а також не з'ясувалися обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання та їх вплив на призначення покарання.

Тому основним завданням цієї статті є дослідження проблем застосування покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як відомо, при віднесенні тих чи інших злочинів до категорії тяжких, особливо тяжких законодавець враховує як характер, так і ступінь їх суспільної небезпеки, показником яких є санкція відповідної кримінально-правової норми. Відповідно, відносна тяжкість злочинів відображається в розмірах найбільш тяжкого виду покарання, передбаченого санкціями від-

повідних статей Особливої частини КК України. З аналізу санкції, яка передбачає відповідальність за катування, випливає, що за ступенем суспільної небезпеки таке посягання є злочином середньої тяжкості (ч.1 ст. 127 КК України) та тяжким (ч. 2 ст. 127 КК України). Відповідно, у санкції ч.1 ст. 127 КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, натомість, у санкції ч.2 ст. 127 КК України – від п'яти до десяти років. З вищевказаного випливає, що катування характеризується високим ступенем суспільної небезпеки.

Дослідження питання призначення покарання за вчинення катування, передбачає, насамперед, проведення узагальнення кримінальних проваджень, розглянутих судами України, про відповідні злочини. Перш ніж перейти до такого узагальнення, слід відзначити, що нами опрацьовано матеріали 50 кримінальних проваджень у справах про катування, розглянутих судами України, за якими постановлено обвинувальні вироки, та всі матеріали стосовно справ цієї категорії, внесені до Єдиного реєстру судових рішень України.

Тож з'ясуємо, яке покарання за вчинення катування призначається відповідним особам, а також його вид та строк. Слід зазначити, що міра ефективності покарання у протидії злочинності має встановлюватися за допомогою певних критеріїв, під якими слід розуміти відповідні показники, якими вимірюють повноту досягнення його мети [4, с. 61-62]. Водночас, проблема вибору критеріїв ефективності покарання у протидії злочинності є однією із найбільш важливих і складних при вивченні ефективності застосування кримінально-правових норм у протидії злочинності. У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. - №7 вказується, що при визначенні ступеня тяжкості суспільно-небезпечного діяння суди повинні виходити не лише з класифікації злочинів (ст. 12 КК України), а також з особливостей конкретного посягання й обставин його вчинення (форми вини, мотиву і мети, способу, стадії

вчинення злочинів, кількості епізодів злочинної діяльності, характеру і ступеня наслідків, що настали, тощо) .

Із проаналізованих вироків лише у 52% випадках суди застосовували покарання за вчинення катування, визначені санкцією. Окрім того, суди за вчинення аналізованих злочинів в абсолютній більшості випадків призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції (62 %), а також середнє в межах санкції покарання (26 % випадків засуджених). Як приклад, наведемо вирок Менського районного суду Чернігівської області від 10 вересня 2008 року. Так, підсудний, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, зайшов до господарського двору потерпілого з метою вчинити дії, що суперечать його волі, а саме зізнатися у вчиненні крадіжки коня. Знаходячись у господарському дворі, підсудний умисно наніс удар ногою в область грудної клітини, в обличчя потерпілого, вимагаючи від останнього зізнання у вчиненні крадіжки коня. Продовжуючи свою злочинну діяльність, підсудний умисно, шляхом нанесення побоїв та мучення, зв'язав ноги потерпілого шнуром, із застосуванням фізичної сили, підвісив його ногами за металеву трубу, утримуючи в такому положенні близько 20 хвилин, при цьому наносив удари по тілу потерпілого. Не отримавши зізнання в скоєнні крадіжки, підсудний звільнив останнього з підвішеного стану, та наніс металевим прутом умисно удар по правій руці потерпілого.

У результаті катування, злочинець умисно заподіяв потерпілому тілесні ушкодження у вигляді: закритої черепно-мозгової травми - струсу головного мозку, множинних синців забою м'яких тканин голови, які згідно з висновком експерта відносяться до категорії легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я, закритого перелому правої ліктьової кістки в проксимальному відділі без зміщення, які відносяться до категорії середнього ступеня тяжкості, за ознакою тривалості розладу здоров'я на термін більше 3 тижнів. На підставі наведеного суд визнав підсудного винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 127

КК України та призначив йому покарання у виді трьох років позбавлення волі [5].

Середнє в межах санкції ч.1 ст. 127 КК України було призначене покарання за вчинення катування щодо малолітнього вироком Солом'янського районного суду м. Києва від 3 червня 2010 року. Злочин було вчинено за наступних обставин: під час спільного проживання, підсудний систематично, з періодичністю приблизно раз на два тижні, застосовував до співмешканки сина від першого шлюбу малолітнього потерпілого заходи заподіяння сильного фізичного болю, фізичного та морального страждання шляхом нанесення останньому побоїв, мучення та інших насильницьких дій, які проявлялись у нанесенні побоїв шкіряним ремнем, гумовим шлангом, молотком. Окрім того, його злочинні дії полягали у забороні нормального сну малолітнього, незабезпеченні нормальних умов необхідних для життя малолітнього, позбавленні останнього протягом грудня 2008 року - січня 2009 року їжі, тепла, утриманні в шкідливих для здоров'я умовах, виставляючи його посеред ночі на вулицю, де останній змушений був ночувати у собачій конурі.

Так, 29 січня 2009 року о 18 год. 00 хв., знаходячись у підсобному приміщенні на території автогосподарства, підсудний, після того, як потерпілий ослушався останнього, взяв шкіряний ремінь та почав наносити ним удари по його тілу. Після чого в пориві гніву, продовжуючи свої умисні злочинні дії, направлені на катування малолітнього, взявши гумовий шланг продовжив спричиняти ним удари малолітньому. А по закінченні, розвівши пакет чорного меленого перцю в стакані води змусив його випити цю суміш.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи виявлено тілесні ушкодження у вигляді множинних синців тулуба верхніх та нижніх кінцівок. Такі ушкодження спричинені тупими предметами та за характером відносяться до легких тілесних ушкоджень (за критерієм тривалості розладу здоров'я). За вчинення вищевказаного суд призначив злочинцю покарання у виді трьох років позбавлення волі [6].

Таке рішення суду навряд чи можна назвати справедливим, оскільки злочинець систематично застосовував до малолітнього потерпілого фізичне та психічне насильство, що в подальшому для нього матиме відповідні негативні наслідки, але разом із тим воно формально не суперечить КК України, оскільки у ч.1 ст. 127 КК України передбачена міра покарання у розмірі від 2 до 5-ти років позбавлення волі, тобто покарання призначене у межах санкції відповідної статті.

У Загальній частині КК України зазначається, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та запобігання новим злочинам (ч. 2 ст. 65). Відповідно дотримання судовими органами цих вимог гарантуватиме, що при призначенні покарання його вид та розмір буде необхідним і достатнім для досягнення мети, яку поставив законодавець, тобто відповідатиме тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Обираючи винному вид та строк покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України, суди враховують особу винного та обставини, що обтяжують та пом'якшують покарання. Д. С. Азаров пише, що «вимога враховувати особу винного жодним чином не конкретизована - у законі абсолютно не визначено, яким чином суд має брати до уваги особистісні риси злочинця, як певна риса має впливати на рішення про застосування чи відмову в застосуванні ст. 69 КК України» [7, с. 60].

До обставин, що обтяжують покарання за вчинення катування, суди, як правило, відносять вчинення злочину особою, що перебувала у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів (71 %), вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (30%), вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів (2%), вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату (2%).

У теорії кримінального права з цього приводу Л.І.Скрекля пише, що в осіб, що

вчиняють злочини, ознакою складів яких є жорстокість, «викривлене» бачення норм поведінки. Тому досить цинічно виглядає щирість каяття підсудних, а також бажання активного сприяння розкриттю злочину, оскільки для вчинення таких злочинів потрібна неабияка воля, психологічна та фізична готовність спричинення страждань потерпілому. У подальшому, цей науковець пише, що для того, щоб уникнути «повноцінного» покарання чи не кожен злочинець вдаватиме каяття, а також намагатиметься відшкодувати збитки потерпілому. Тому автор пропонує суспільну небезпечність винного враховувати не лише після його затримання, але й в момент вчинення злочину (його поведінку, знаряддя вчинення злочину, тривалість та інтенсивність заподіяння страждань) [2, с. 145].

Відповідно, серед обставин, які пом'якшують покарання при вчиненні катування, суд, як правило, враховує такі: з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину (67%), вчинення злочину неповнолітнім (4%), добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (13 %) тощо.

Оцінюючи застосування положень КК України при розгляді судами кримінальних проваджень, в тому числі й про катування, слід констатувати, що суди в окремих випадках необґрунтовано призначають покарання, при цьому не враховуючи обтяжуючих обставин. З цього приводу наведемо приклад із судової практики України. Так, група осіб, за попередньою змовою, нанесли численні удари руками та ногами в різні частини тіла потерпілого, примусили його викопати яму та лягти в неї та прикидали землею, вставили квітки в землю, зімітувавши при цьому могилу останнього, справили на нього природні потреби, обмочивши його сечею, розірвали на ньому одяг та насильно вставили дерев'яну палицю в анальний отвір потерпілого. Окрім того, розпочавши побиття, шляхом наказування втягнули двох неповнолітніх у свою злочинну діяльність, що виразилася у вчиненні ними хуліганства та катування потерпілого.

Обставинами, що пом'якшують покарання винних, суд визнав їх щире каяття, активне сприяння розкриттю злочинів та повне відшкодування заподіяних збитків. Разом із тим, до обставин, які обтяжують покарання, суд не відніс вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а також те, що один із винних мав судимість за вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.309 КК України, а тільки зазначив, що двоє злочинців перебували у стані алкогольного сп'яніння [8]. У зв'язку з цим, суд прийняв рішення засудити злочинців за вчинення хуліганства (ч.2 ст. 296), катування (ч.2 ст. 127), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304) та шляхом часткового складання призначених покарань визначити остаточну міру покарання у виді штрафу. Таке рішення суду не можна назвати справедливим, оскільки особи вчинили кілька злочинів. Окрім того, видається, обставини, що обтяжують покарання, «переважають» обставини, що пом'якшують покарання. Водночас, таке рішення суду відповідає КК України, відповідно до якого суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину (ч.1 ст. 69 КК України). З цього приводу слід погодитися з позицією В.О. Навроцького, який стверджує, що чим більша довіра законодавця до суддівського корпусу, тим більші межі похибки він допускає при індивідуалізації відповідальності – допускає велику «вилку» між мінімумом і максимумом покарання, вводить абстрактно сформульовані підстави звільнення від кримінального покарання [9, с.300].

Від розміру санкцій залежить також застосування інституту звільнення від відбування покарання. Аналіз практики показав, що у 43 % випадках суди звільняють осіб за вчинення катування від покарання з випробуванням. Суд може прийняти таке рішення, оскільки у ч.4 ст. 74 КК України вказується, що особа, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості (ч.1 ст. 127

КК України), може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною.

Разом із тим дослідження проблем індивідуалізації кримінальної відповідальності дає підстави для висунення гіпотези про те, що за сучасного стану вітчизняного судочинства призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено законом, чи звільнення від кримінального покарання з випробуванням, не завжди відбувається законно та обґрунтовано. Така практика особливо негативно позначається на обґрунтованості вироків, якими призначено більш м'яке покарання, ніж це передбачено законом, що обтяжується нечіткістю приписів, передбачених у ст. 69 КК України. Вони сформульовані у спосіб, який певною мірою провокує неоднакове, а іноді - відверто спотворене застосування відповідних норм» [7, с. 60].

Як приклад, наведемо вирок Ужгородського міськрайонного суду. Так, винний більше восьми годин, не даючи потерпілій їжі та води, наносив їй численні удари руками та ногами по обличчю, грудній клітці, спині, а також змушував її в оголеному та побитому виді цілувати йому ноги. При цьому процес знущання над потерпілою фіксував на відеокамеру свого мобільного телефону. Після цього злочинець примусив потерпілу неодноразово вступити з ним в оральний статевий акт, чим самим задовольнив свою статеву пристрасть природним способом [10].

За вчинення катування (ч.1 ст. 127 КК України) та задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч.1 ст. 153 КК України), суд призначив злочинцю покарання у виді позбавлення волі строком на 3 роки. В подальшому, на підставі ст. 75 КК України суд прийняв рішення звільнити засудженого від відбування покарання, якщо він протягом іспитового строку в три роки не вчинить нового злочину. Таке рішення суду ще раз наштовхує на думку, що одним із недоліків практики судів є неповне та необ'єктивне встановлення усіх

обставин справи, що часто призводить до звільнення справжніх злочинців.

Висновки

Аналізуючи судову практику за вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України, можна стверджувати про відносну поширеність відповідних посягань. Разом із тим призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено кримінальним законом, чи звільнення від кримінального покарання, не завжди відбувається законно та обґрунтовано. Окрім того, застосування інституту звільнення від кримінального покарання в окремих випадках нерідко призводить до фактичної безкарності злочинців, унеможлиблює досягнення цілей кримінальної відповідальності та не дозволяє уникнути небезпеки, що загрожує.

Література

1. Хабибуллин М. Х. Личность преступника / Миннула Халиуллович Хабибуллин. — Казань : Казан. ун-т, 1973. — 167 с.
2. Скрекля Л.І. Жорстокість як наскрізне кримінально-правове поняття [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Скрекля Леся Іванівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів, 2014. - 18 с.
3. Телесніцький Г.Н. Кримінальна відповідальність за катування : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Геннадій Никонович Телесніцький . – Київ, 2013 . – 20 с.
4. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 160 с.
5. Вирок Менського районного суду Чернігівської області від 10 вересня 2008 року. Справа № 1-89/2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua.
6. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 3 червня 2010 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua.
7. Азаров Д. С. Врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням статті 69 КК України / Д. С. Азаров // Наука і правоохорона

АНОТАЦІЯ

Досліджується питання застосування покарання за вчинення катування; визначається доцільність заходів звільнення від кримінального покарання осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 127 КК України; досліджуються випадки призначення покарання у межах, визначених санкцією, а також покарання нижчого від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України.

діяльність. – №1 (23). - 2014 р. – С. 57-65

8. Вирок Гребінківського районного суду Полтавської області від 27 листопада 2008 року у справі № 1-112/08 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua.

SUMMARY

The question of punishment for committing torture; feasibility of measures defined exemption from criminal punishment of persons who committed crimes under art. 127 of the Criminal Code of Ukraine; investigates cases of sentencing within the specified sanction and punishment below the lowest limit envisaged by the relevant articles of the Criminal Code of Ukraine.

9. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

10. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 05 березня 2010 року. Справа № 1-231/10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: reyestr.court.gov.ua.